

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Skjøtselsplan for kystlynghei

Holandsosen naturreservat, Vega kommune.

NIBIO RAPPORT | VOL. 4 | NR. 5 | 2018

Thomas H. Carlsen & Annette Bär

Divisjon for matproduksjon og samfunn/Kulturlandskap og biologisk mangfold

TITTEL/TITLE

Skjøtselsplan for kystlynghei. Holandsosen naturreservat, Vega kommune.

FORFATTER(E)/AUTHOR(S)

Thomas H. Carlsen & Annette Bär

DATO/DATE:	RAPPORT NR./ REPORT NO.:	TILGJENGELIGHET/AVAILABILITY:	PROSJEKTNR./PROJECT NO.:	SAKSNR./ARCHIVE NO.:
15.01.2018	4/5/2018	Åpen	10795	18/00067
ISBN:	ISSN:		ANTALL SIDER/ NO. OF PAGES:	ANTALL VEDLEGG/ NO. OF APPENDICES:
978-82-17-02025-7	2464-1162		30	1

OPPDRAAGSGIVER/EMPLOYER:

Vega verneområdestyre

KONTAKTPERSON/CONTACT PERSON:

Jannike Wika, Fylkesmannen i Nordland

STIKKORD/KEYWORDS:

Skjøtsel, utvalgte naturtyper, lyngsviing, kystlynghei, beiting, Holandsosen, naturreservat

FAGOMRÅDE/FIELD OF WORK:

Kulturlandskap og biologisk mangfold

SAMMENDRAG/SUMMARY:

Utarbeiding av skjøtselsplanen for Holandsosen naturreservat har blitt gjennomført på oppdrag fra Vega verneområdestyre på vegne av grunneiere og beitebrukere. Skjøtselsplanen er en revidering av planen fra 2007 og gir faglig funderte anbefalinger for videre skjøtsel av kystlynghei og andre viktige naturtyper i Holandsosen naturreservat i Vega kommune.

De viktigste tiltak som anbefales i denne planen for å ivareta kulturlandskapsverdiene og biologisk mangfold i Holandsosen naturreservat er å fortsette med sauebeiting og opprettholde beitetrykket slik det har vært de siste årene, samt å fortsette å svi kystlynghei i tråd med gjeldende sviplan. I tillegg bør bjørkeoppslaget tynnes i enkelte områder der bjørka opptrer som en gjengroingstrussel og å fjerne oppslag av buskfuru og spredte trær av sitkagran og buskfuru. To nye naturbaselokaliteter har blitt registrert i forbindelse med feltarbeidet til denne skjøtselsplanen.

LAND/COUNTRY:

Norge

FYLKE/COUNTY:

Nordland

KOMMUNE/MUNICIPALITY:

Vega

STED/LOKALITET:

Holandsosen naturreservat

GODKJENT /APPROVED

Knut Anders Hovstad

PROSJEKTLEDER /PROJECT LEADER

Thomas Holm Carlsen

AVD. LEDER

FORSKER

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Forord

Utarbeiding av skjøtselsplanen for Holandsosen naturreservat har blitt gjennomført på oppdrag fra Vega verneområdestyre på vegne av grunneiere og beitebrukere. Skjøtselsplanen er en revidering av planen fra 2007 (Carlsen m.fl. 2007) og gir faglig funderte anbefalinger for videre skjøtsel av kystlynghei og andre skjøtselsbetingete naturtyper i Holandsosen naturreservat i Vega kommune, og er i samsvar med faggrunnlaget for kystlynghei (Direktoratet for naturforvaltning 2012).

Skjøtselsplanmalen er delt inn i ulike kapitler. Kapittel 1 gir en generell innføring i den utvalgte naturtypen kystlynghei. Kapittel 2 gir en generell beskrivelse om skjøtsel av kystlynghei. Kapittel 3 beskriver naturgrunnlaget innenfor lokaliteten, og en beskrivelse av historisk arealbruk og dagens drift. Kapittel 4 er rettet mot forvaltningen og brukere og omhandler skjøtsel av lokaliteten, samt oppfølgingen av denne. Kapittel 5 gir en beskrivelse av naturtypene som inngår i lokaliteten, og genererer i hovedsak informasjon rettet inn mot forvaltning, inkludert søkbare egenskaper for området i naturbase.

Verdisettingen er definert etter DN Håndbok 13 (Direktoratet for naturforvaltning 2007), og faktaark for kystlynghei utformet av John Bjarne Jordal (Jordal 2014).

Takk til Jannike Wika fra Fylkesmannen i Nordland som representerer Vega Verneområdestyre for godt samarbeid og nyttig informasjon knyttet til revideringa av skjøtselsplanen. Beitebruker Odd Ivar Færseth takkes for verdifull informasjon og tilbakemeldinger i forbindelse med utarbeiding av planen.

Tjøtta, 15.01.2018

Thomas Holm Carlsen

Prosjektleder

NIBIO, Tjøtta

Innhold

1	Generelt om kystlynghei.....	5
1.1	Ulike typer kystlynghei	5
1.2	Geografiske variasjoner av kystlynghei	6
2	Generelt om skjøtsel av kystlynghei.....	7
2.1	Beiting og dyrehold i kystlynghei.....	7
2.2	Lyngsviing	9
2.3	Restaurering av kystlynghei.....	10
3	Holandsosen – naturgrunnlag og dagens drift	11
3.1	Områdebeskrivelse	11
3.2	Vegetasjonssammensetning.....	13
3.3	Historisk arealbruk.....	13
3.4	Dagens arealbruk.....	14
3.5	Driftsbeskrivelse	15
4	Skjøtsel av Holandsosen – beskrivelse av planlagte tiltak	16
4.1	Mål for skjøtsel i Holandsosen	16
4.2	Planlagte skjøtselstiltak i Holandsosen.....	17
4.2.1	Beiterelaterte tiltak.....	17
4.2.2	Planer for sviing.....	18
4.3	Oppfølging av skjøtelsplanen.....	18
5	Detaljert beskrivelse av naturtypene på lokaliteten	19
5.1	Holandsosen, kystlynghei	19
5.2	Holandsosen, naturbeitemark.....	22
6	Ortofoto/kart.....	25
7	Bilder.....	27
	Kilder	31
	Vedlegg.....	32

1 Generelt om kystlynghei

Kystlynghei er en flere tusen år gammel naturtype som er dominert av røsslyng. Naturtypen har blitt til i de ytterste, oseaniske strøkene langs kysten der klimaet er så mildt at småfe har kunnet gå ute hele året, eller det meste av året. Om sommeren har også storfe beitet i lyngheia, og lyng ble slått til vinterfôr. For å skape godt beitegrunnlag ble lyngheiene svidd slik at det oppsto en mosaikk av gras- og urtevegetasjon (på nysvidde arealer) og lyngvegetasjon. Røsslyng er en vintergrønn dvergbusk som beites hele året, men er viktigst som forplante om seinhøsten og vinteren. Grasvegetasjonen er først og fremst vår- og sommerbeite, men særlig starr kan spille en viktig rolle vinterstid. Selv om det er mange trekk i driftsmåten som er relativt ensartet, varierer både bruken og utformingen av kystlyngheia fra sør til nord og fra øst til vest.

Kystlyngheiene har spilt en viktig rolle i ressursutnyttelsen langs kysten og utgjorde tidligere ca. 2 % av landarealet i Norge. De strekker seg fra Lofoten i Nordland til Kragerø i Telemark. Det er også lynghei på noen få øyer i ytre Oslofjord, bl.a. på Hvaler i Østfold. Lyngheidriften har gått sterkt tilbake i løpet av 1900-tallet. Når driften reduseres eller opphører, gror lyngheiene igjen. Også skogplanting, gjødsling, oppdyrking, nedbygging og nitrogennedfall utgjør trusler mot gjenværende arealer, og kystlynghei er nå en sterkt truet naturtype (Norderhaug & Johansen 2011). Tradisjonell drift med helårsbeiting, eller beiting store deler av året, og lyngsviing er en forutsetning for opprettholdelse av kystlynghei.

Naturtypen kystlynghei inngår i kystlandskapet i en mosaikk med en rekke andre naturtyper slik som semi-naturlig eng- og strandeng, strandberg og myr. Det norske kystlyngheilandskapet utgjør en del av et større lyngheilandskap som finnes langs atlantehavskysten sør til Portugal. I Norge, som i resten av det europeiske kystlyngheiområdet er lyngheia på sterk tilbakegang. Norge har verdens nordligste kystlyngheier og dermed et spesielt ansvar for å ivareta disse. Variasjoner i miljøvariabler (kalkinnhold, uttøringsfare og vannmetning) danner grunnlag for en rekke grunntyper av kystlynghei, og variasjoner i bruk (lyngsviing og beiting) øker kompleksiteten i artssammensettingen og diversitet. Tiden etter lyngsviing kan deles inn i fire ulike faser; pionerfase, byggefase, moden fase og degenererende fase, og enkelte arter kobles spesifikt til noen av disse fasene. Nybrent kystlynghei med lyng i pionerfasen inneholder en del urter og gras, mens gammel lynghei (30-50 år) ofte er meget artsfattig og har et velutviklet mosedekke. Selv om lynghei generelt regnes som et relativt sett artsfattig økosystem er det totale biologiske mangfoldet knyttet til hele lyngheisyklusen betydelig. Som i de fleste andre semi-naturlige økosystemer øker også artsmangfoldet, spesielt av de skjøtselsavhengige artene, med kalkinnholdet i jorda (pH).

1.1 Ulike typer kystlynghei

Kunnskapen om variasjonen i kystlyngheivegetasjonen er under utvikling. Det nyeste systemet for beskrivelse av variasjonen i norsk natur, Natur i Norge (NiN), deler kystlynghei på grunnlag av kalkinnhold, uttøringsfare og vannmetning inn i tolv grunntyper: Kalkfattig bakli-hei, kalkfattig kystlynghei, kalkfattig tørr kystlynghei, kalkfattig fuktig kystlynghei, intermediær bakli-hei, intermediær kystlynghei, intermediær tørr kystlynghei, intermediær fuktig kystlynghei, svakt kalkrik kystlynghei, svakt kalkrik tørr kystlynghei, sterkt kalkrik kystlynghei, sterkt kalkrik tørr kystlynghei (Halvorsen et al. 2015).

I tillegg til røsslyng er bl.a. blåbær, flekkmarihand, tyttbær, krekling, smyle, kornstarr, tepperot og skrubbær vanlige arter i norske kystlyngheier. Kalkrik kystlynghei skiller seg fra den kalkfattige ved et høyere innslag av kalkrevende arter som flekkmure, blåstarr, reinrose, vill-lin, fjellfrøstjerne og orkideer. Bakliheier, som ofte er nord- og østvendte, gjerne i humide skråninger, har typiske arter som bjørnekam, revebjelle, ormetelg, blåbær og blokkebær. Kystlynghei med høy uttøringsfare har gjerne arter som heigråmose, melbær, kveinarter, finnskjegg og gulaks. Kystlynghei med høy vannmetning

skiller seg fra tørrere grunntyper ved et framtrødende innslag av fuktkrøvende arter og myrarter som klokkeløng, klokkebær, rome og bjønnskjøgg.

Nedenfor finner du en kort beskrivelse av karakteristiske trekk for kystløynghei i sør, vest og nord. For å ivareta det biologiske mangfoldet er det viktig å ivareta løyngheier som representerer variasjonen langs hele kysten i tillegg til variasjonen i lokale komplekse miljøvariabler.

1.2 Geografiske variasjoner av kystløynghei

Sør-Norge

Det meste av kystløyngheiene i sør er relativt tørr kystløynghei, fukthei er sjeldnere. I de sørlige heiene forekommer klokkesøte langs kysten fra Lindesnes til Stavanger. I sørhellende løyngheier på litt næringsrik grunn kan man finne en del andre urter som blodstorkenebb, fagerperikum, kystmaure og firtann. På Lista og Jæren finnes det fortsatt en meget spesiell løyngheitype: løynghei som er et suksesjonstrinn mellom marehalmdyne og skog. De domineres av røssløyng, kreking, krypvier, marehalm og sandstarr.

Vest-Norge

Kystløyngheiene i vest dvs. fra Rogaland til Møre og Romsdal, har størst utstrekning i vest-øst-retning og for hundre år siden gikk løyngheia her langt inn i fjordene. I dag dominerer imidlertid løyngheia først og fremst de ytterste øyene og de ytre fjordstrøkene. Her finnes arter med høye krav til fuktighet og lang vekstsesong. Klokkeløng, som vokser i fuktigere områder enn røssløyng, er vanlig her, og purpurløng, som er frostømfintlig, finnes i en smal stripe ytterst på kysten til Sunnmøre. En rekke arter med vestlig utbredelse i Norge har løyngheia her som sitt viktigste habitat, for eksempel vestlandsvikke, løyngøyentrøst, fagerperikum, heibläfjær og kystmyrkjøgg. Artsmangfoldet synker fra vest mot øst på grunn av at de klart vestlige artene faller ut.

Midt- og Nord-Norge

Fra Trøndelag til Nordland, dominerer fukthei på grunn av mye nedbør og lav temperatur. Torvdybden kan være flere desimeter og overgangen mot myr er glidende. Kreking blir et stadig vanligere innslag nordover og kan bli mer dominerende enn røssløyngen. Siden den har lavere beiteverdi kan det skape problemer i områder med vinterbeiting. Slåttestarr og torvull er også vanlige. Fra Sunnmøre og nordover minker innslaget av vestlige arter, mens innslaget av nordlige arter og fjellarter øker, som for eksempel dvergbjørk, rypebær og molte. Tørrhei (høy uttøringsfare og lav vannmetning) kan forekomme i sørhellinger og på arealer med skrint jordsmonn. Her øker andelen av urter og gras som tepperot, engkvein og rødsvingel, og melbær er et karakteristisk innslag. Den norske kysten domineres av fattige bergarter, men nordover finnes det innslag av kalkrike bergarter som gir rik hei med innslag av kalkkrøvende arter. Også på skjellsand kan det utvikles slik rik hei.

2 Generelt om skjøtsel av kystlynghei

Kystlyngheiene er skapt ved rydding av skog, lyngsviing, beiting og lyngslått. De har utviklet seg gjennom gjensidig påvirkning mellom lynghei og beiting, først og fremst med gammelnorsk sau, men også med geit og sommerbeiting med storfe. Helårsbeite med gammelnorsk sau ansees som den viktigste driftsmåten for å ta vare på kystlynghei. Ved innsiktsfull drift kan en også skjøtte kystlynghei ved beiting med spælsau, norsk kvit sau eller andre saueraser fra tidlig vår til sein høst, og tidvis vinterbeiting kombinert med tilleggsføring når forholdene tilsier det. Storfe som kviger, sinkyr (kyr i tørrperioden), ammekyr med kalv samt kastrater kan beite i kystlynghei om sommeren når det inngår strandeng eller andre arealer med gras- og halvgras i tilstrekkelig omfang i beiteområdet som helhet.

2.1 Beiting og dyrehold i kystlynghei

Beiting er viktig for ivaretagelsen av kystlyngheiene, og i snøfattige og vintermilde kyststrøk med kystlynghei finner man former for utegangerdrift. Hold av dyr, uansett driftsform, krever at man følger tilhørende regelverk, se www.lovdatab.no. Utegangerdrift er omtalt spesifikt flere steder i regelverket, med både egne tilpasninger og med dispensasjoner fra hovedregelverket mot at enkelte vilkår holdes. Av viktige regelverk å sette seg inn i, kan man trekke frem: «Lov om dyrevelferd» (Dyrevernova), «Forskrift om velferd for småfe», «Forskrift om velferd for produksjonsdyr», «Forskrift om merking, registrering og rapportering av småfe» og «Forskrift om bekjempelse av dyresjukdommer». Dispensasjon om «utegang uten tjenlig oppholdsrom» krever tillatelse fra Mattilsynet.

For å kunne tilpasse dyretallet til beitegrunnet, må beitegrunnet vurderes. Beitegrunnet påvirkes av variasjoner i både naturforhold og hevd, og må derfor vurderes for hvert enkelt beite. Ofte inngår det flere naturtyper i det samlede kystlandskapet som beites, noe som også bør tas inn i den totale vurderingen av dyretallet. Dette kan være strandenger som er gode vår- og sommerbeiter, eller myr som kan ha viktige halvgress og starr utover høst og vinter. Kystlynghei i god hevd utgjør gode beiter, og inneholder helst vekslinger av røsslyng i både pionerfase, byggefase og moden fase. Dette gjør at beitedyrene kan veksle mellom røsslyngplanter av ulik alder og høyde. Beitekvaliteten til røsslyngen varierer med alder, og særlig gammel, forvædet og skadet røsslyng forringer beitene mye. En del kystlyngheier finnes i vekslinger med mye bart berg, mens andre lyngheier danner tette tepper hvor røsslyngen har et høyt dekke. Både dekning og kvalitet på røsslyng tas med i beregningen av dyretall per arealenhet.

I «Forskriften om velferd for småfe», omtales utegangerdrift spesielt, og i § 18 «Unntak fra kravet om tjenlig oppholdsrom – utedrift», kan oppsummeres i følgende viktige punkt:

- 1) *Dyretallet skal tilpasses beitegrunlaget.*
- 2) *Eier eller annen med ansvar for dyrene skal ha mulighet til raskt å skaffe tilstrekkelig og egnet fôr i tilfelle situasjoner der beitet ikke gir tilstrekkelig næring.*
- 3) *Det skal etableres fôringsplass som gjør det mulig å føre dyrene på en god måte.*
- 4) *Terreng og vegetasjon skal gi tilstrekkelig ly, og dyrene skal ha beskyttende ullfell i kalde årstider.*
- 5) *Det skal etableres innhengning som gjør det mulig å samle dyrene.*
- 6) *Dyrene skal samles når det er nødvendig av dyrevernmessige hensyn, og minimum vår og høst for kontroll, merking, napping og klipping av ull, nødvendig parasittbehandling, o.l.*
- 7) *Paring skal skje slik at lamming og kjeing kan forekomme når beite- og klimaforhold er gunstige.*
- 8) *Tilsynet skal intensiveres før og under lamming.*

Gode vinterbeiter er nødvendig for et godt dyrehold. Nøkkelarten røsslyng inngår i beitegrunlaget gjennom hele året, men er viktigst utover høsten og vinteren, da omfanget av andre beiteplanter reduseres. Selv om røsslyng er den viktigste vinterbeiteplanta, er tilgang på starr og gras som dyra finner innimellom lyngen betydningsfull for det samlede næringsopptaket om vinteren. Småfe på utmarksbeite skal etter regelverket ha tilsyn minst en gang per uke i områder uten særskilt risiko. Ved mistanke om økt fare må tilsynet intensiveres slik at forhold som kan medføre dårlig velferd, syke, skadde og avmagrede dyr, oppdages så tidlig som råd er. Det er en forutsetning at beitelokalitetene gir muligheter for å komme til med nødfôr, også i perioder med dårlig vær. Beitene må ha tilstrekkelig ferskvannstilgang gjennom hele året. Det må planlegges løsninger for mulig vannmangel, både sommer som vinter.

Gammelnorsk sau og andre husdyrslag

Gammelnorsk sau (ofte kalt villsau) er mye brukt i utegangerdrift i kystlynghei, ettersom det er en hardfør, lett sau som er tilpasset helårsbeiting hvor det er vilkår for det. Under de riktige kombinasjoner av milde vintre, tilstrekkelig med areal og velskjøttede kystlyngheier, greier gimrer og voksne sauer av gammelnorsk sau seg vanligvis tilfredsstillende gjennom vinteren. Paring skal skje slik at lamming om våren ikke starter før beitegraset er kommet i vekst slik at sauene finner næringsrikt fôr til produksjon av melk. Kommer det tungt snøfall som blir liggende, og som gjør det vanskelig for sauene å få tak i tilstrekkelig fôr, må en straks sette inn tiltak med tilleggsfôring og om nødvendig hente dyrene i hus og/eller innhegning med ly for nødvendig oppfølging. Innholdet av protein i beiteplantene gjennom vinteren er gjerne noe knapt. Gammelnorsk sau kan i noen grad tære litt på kroppsreserver gjennom vinteren. Dyrene må da ha fått bygd opp kroppsreserver gjennom sommer, høst og førjulsvinter.

Dersom lammene fra sau i kystlynghei ikke har nådd tilfredsstillende slaktevekt, kjøttsetting og fettinnhold ved tidspunktet for høstslaktning må man gjøre tilpasninger. Disse lammene som ikke er slaktemodne må da overvintres på en måte som sikrer tilstrekkelig førtilgang og god dyrevelferd. Små sauelam må ikke gå sammen med vær slik at de kan bli paret, da drektighet krever svært mye og setter individet tilbake i utvikling, og kan være i strid med kravet om godt dyrehold. Produksjonsmessig er det heller ikke noen god løsning at utegangersau lammer årsgamle, da en lett kan komme inn i en vond sirkel med seinere lamming og dermed små lam om høsten.

Vanlig norsk kvit sau og andre norske langhalete raser med regional utvikling og tilpassing (steigar, cheviot, rygga), spælsau og eventuelt andre saueraser kan også beite i kystlynghei lenge utover høsten

der det er vilkår for det, og i deler av vinteren når det blir kombinert med inneføring som sikrer dyra tilstrekkelig med energi og protein. Driftsmåten som kombinerer utegangerdrift og inneføring er lite brukt i dag sammenlignet med tidligere, men er fortsatt i bruk m.a. i området ved Lindesnes i Vest-Agder, Rogaland, Hordaland og enkelte steder videre nordover langs kysten. Beiting med de langhala sauerasene eller spælsau i kystlynghei gjennom sommeren vil ofte gi mindre tilvekst på lamma enn annet utmarks- eller fjellbeite. Mengdeinnslaget av gras og urter er viktig, det gjelder å få en god start på tilveksten hos lamma fra våren av, og at tilveksten ikke stagnerer og blir for lav når en kommer utover sommeren og seinsommeren. Ved større innslag av strandeng i tilknytning til kystlynghei, kan beitet være tilfredsstillende som sommerbeite både til tyngre saueraser og stedvis til storfe (sinkyr, kviger, kastrater, ammekyr). Naturtypen strandeng er det generelt mer av på deler av Trøndelagskysten og særlig i Nordland (Helgelandskysten) enn hva som er tilfelle på Vestlandet.

2.2 Lyngsviing

Lyngsviing er avgjørende både for opprettholdelse av ønsket artsinnhold i lyngheiene og det biologiske mangfoldet, og for sikring av godt og tilstrekkelig beitegrunnlag. Det er derfor viktig å planlegge lyngsviingen for flere år framover slik at man til enhver tid har den mosaikk av grasarealer og lyngarealer av forskjellig alder som er ønskelig. Ved planleggingen av avsviingen må man også ta hensyn til spesielle verdier knyttet til området, slik som fugl, kulturminner, landskapsetetikk og eventuelle erosjonsproblemer. Det er viktig å orientere seg om hvilke verdier som finnes

i området gjennom f.eks. forvaltningsorgan som kommunen, fylkeskommunen, Fylkesmannen eller Miljødirektoratet/Statens Naturoppsyn, og tilpasse den planlagte skjøtselen til disse verdiene. Når det gjelder lyngsviing, er de generelle rådene at avsviingsflatene ikke skal være for store. Med store avsviingsområder minker det biologiske mangfoldet og sauen får vanskeligere for å finne godt fôr i tilstrekkelige mengder til enhver tid. For lammenes tilvekst er det spesielt viktig at det finnes lett tilgjengelige grasarealer fra våren og utover sommeren. Lyngsviingsarbeidet blir imidlertid mer arbeidskrevende når avsviingsarealene er små så det gjelder å finne en passe balanse. I denne sammenheng er det viktig å kunne vurdere og bestemme hvor lang tid det skal gå mellom hver gang man svir av samme område dvs. hvilken rotasjonsperiode lyngheivegetasjonen skal ha. Utviklingen av røsslyngplanten går gjennom flere faser, fra pionerfase til byggefase og videre til moden fase. Fôrproduksjonen er høyest i tidlig byggefase. Når lyngen begynner å bli gammel ("moden") dvs. vanligvis når den har blitt 20-30 cm høy, brenner man på nytt. Hvor lang tid det tar varierer med klima, lokale vokseforhold og beitetrykk, men man regner med 8-20 år. Siden utviklingen av røsslyngen kan variere så mye er det viktig at man lager individuelle skjøtselsplaner som tar hensyn både til røsslyngens evne til å regenerere, røsslyngens tilveksthastighet og en vurdering av problemarter som kan komme inn etter sviing. Eksempler på problemarter er einstape, sitkagran, rynkerose og tistler.

Selve avsviingsarbeidet må også planlegges nøye med hensyn til hvor ilden skal starte og avsluttes. Myr- og vannkanter kan være naturlige avslutningslinjer, men det hender at man må lage branngater (5-6 m) for å sikre en god avslutning. Man må sørge for å ha brannsløkkingsutstyr tilgjengelig og man må varsle brannvesenet på forhånd. Naboer bør også varsles. Det er viktig å være mange nok for å sikre at man kan styre brannen. Brenning må bare gjennomføres under gunstige værforhold og med tele eller fuktig jord, dvs. i perioden fra sein høst til tidlig vår. Hvis man ikke selv har erfaring med lyngsviing, bør man få hjelp fra noen med erfaring, i hvert fall første gangen.

2.3 Restaurering av kystlynghei

I gammel lynghei dvs. lynghei som ikke har vært brent på lenge, kan det være et kraftig oppslag av busker og trær. Hvis lyngheia skal tas i bruk igjen bør dette ryddes før man brenner på nytt. Noe bjørk, rogn og ulike vierarter bør imidlertid settes igjen fordi det kan være viktig "tilskuddsfôr" for sauene. I gammel lynghei er det mer mose og lav i bunnsjiktet enn i lynghei som har vært i kontinuerlig drift. Det kan forårsake seinere regenerering av vegetasjonen etter sviing. I tillegg kan gammel lyng ha vanskeligere for å sette rotskudd, noe som også forsinker regenereringen. Selv om regenereringen i gammel røsslyng går seint etter første sviing, kan det gå raskere ved ny sviing. Det beste resultatet oppnås imidlertid i områder som ikke er for gjengrodde.

3 Holandsosen – naturgrunnlag og dagens drift

3.1 Områdebeskrivelse

Holandsosen naturreservat ligger på nordsida av hovedøya Vega, mellom Viksåsen og Holand (figur 1). Reservatet dekker et areal på 2502 dekar, hvorav ca. 1700 dekar er landareal. Holandsosen naturreservat er også en del av Vegaøyen verdensarv som fikk UNESCO-verdensarvstatus i 2004 på bakgrunn av bl.a. kulturlandskapsverdier.

Hoveddelen av landarealet i Holandsosen består av tørr, kalkrik kystlynghei i mosaikk med åpen, småkupert, grunnlendt mark med kalkglimmerskifer og kalkspatmarmor som viktigste bergarter. I tillegg til kystlynghei har Holandsosen naturreservat rike og varierte våtmarksområder. I nord omfatter dette marine gruntvannsområder med småøyer, holmer og skjær, undervannsenger og tidevannsareal med mudder- og kvikkleirepartier. Sentralt og sør i reservatet er det kiler og forsengkninger som snor seg innover reservatet og skaper rikmyrer, oser og innsjøer som flør over ved springflo. Våtmarks- og gruntvannsømrådene er svært viktige funksjonsområder for en rekke fuglearter. Per 1985 har det blitt registrert 118 fuglearter, derav 70 våtmarksarter i Holandsosen. Denne lokaliteten sammen med Kjellerhaugvatnet som ligger noen km lengre øst utfyller hverandre i sin økologiske funksjon for fugler og ansees derfor som svært viktig habitat.

Området ligger i overgangen mellom klart oseanisk seksjon (O2) og sterkt oseanisk seksjon, humid underseksjon (O3h) og har et termisk oseanisk klima, med milde vintre og relativt lave sommer-temperaturer (Moen 1998). Snittnedbøren er rundt 1200 mm pr. år. Vegetasjonsutviklinga og beitegrunnlaget varierer mye mellom år.

Naturreservatet ble opprettet ved kongelig resolusjon den 21. desember 2000, etter å ha vært midlertidig vernet siden 11. juni 1980. Det midlertidige vernet resulterte i sikring av de unike våtmarkskvalitetene i Holandsosen men medførte også stans i den tradisjonelle beitinga og følgelig en gradvis gjengroing med busker, kratt og trær. I tørrere og skrinnere partier er det først og fremst einer som gradvis brer seg utover landskapet som utgjør en trussel for det biologiske mangfoldet.

Figur 1. Oversiktskart over Holandsosen naturreservat i Vega kommune.

3.2 Vegetasjonssammensetning

Hoveddelen av naturreservatet består av en blanding av kalkrik, tørr kystlynghei (jfr. NiN: T34-C6) og åpen, grunnlendt mark (NiN: T2-C7). Heia er nokså skrinnet og stort sett fri for busker og kratt og består hovedsakelig av moden til degenerert røsslyng, einer, krekling, smyle, blokkebær, teiebær, geitsvingel, samt noe reinrose og gulsildre. I partier vokser det bjørk men det meste av nytt oppslag blir spist av sau, slik at gjengroingsgraden generelt er lav. I områder der kystlyngheia nylig har vært svidd (i løpet av de siste fem årene) er artsmangfoldet høyere og det finnes mengder med nye røsslyngspirer (fra frø). Arter som finnes her er bl.a. tepperot, tiriltunge, skogstjerne, skrubbebær, engfrytle, loppestarr, hårstarr, fuglestarr, fingerstar, blåstarr, blåknapp, kvitmaure og den sjeldne vegamaure (VU, sårbar i rødlista (Henriksen og Hilmo, 2015)). Det ble også registrert store mengder med liten køllegresshoppe i den tørre, åpne kystlyngheia. Dette er en art som tidligere ikke har blitt registrert i Nordland (www.artskart.no). Det finnes fremdeles eksemplarer av de svartelistede artene sitkagran og buskfuru. Det meste har blitt fjernet de siste årene, men enkelte steder vokser det opp frøspirer av buskfuru som nå har blitt opp mot en meter høye og vokser rimelig tett (se bilde 3).

De gamle innmarksarealene på Sør-Nautøy og Straumen er gras- og urterik og defineres som intermediær seminaturlik mark (NiN: T32-C4). Områdene er godt nedbeita og det var utfordrende å artsbestemme vegetasjonen. Dominerende arter er engkvein, gulaks og rødsvingel med innslag av ryllik. I litt fuktigere partier dominerte også sølvbunke og noe stolpestarr.

I rikmyrene, fuktengene og brakkvannsumpene finnes arter som bekkeblom, bjønnskjegg, blåtopp, bukkeblad, duskull, fjellfrøstjerne, fjærestarr, flaskestarr, hanekam, kvitlyng, mjødurt, myrhatt, myrsaulauk, myrsnelle, pors, rustsivaks, slåttestarr og gode kalkindiakoter som engmarihånd og den rødlistede nebbstarren (NT, nært trua). I grunne kalksjøer vokser det tepper med kransalger. Det ble ikke foretatt artsbestemmelser på kransalgene.

3.3 Historisk arealbruk

Bruker- og eierrettighetene i Holandsosen naturreservat var tidligere delt mellom bygdene Viksås og Holand. Grensen gikk fra hovedveien i sør rett nord til Øverosen, videre gjennom Øverosen, gjennom Nerosen og langs elva sørvest for Strauman. Området i vest tilhørte Viksås mens området i øst tilhørte Holand (hentet fra Carlsen m.fl. 2007).

Tufter og rester etter bosetning finnes på Sør-Nautøya og på Strauman. Her stod det bl.a. to sommerfjøs. Rundt disse bosetningene ble innmarksarealene hovedsakelig benyttet til slåttemark. Slåttemarka ble gjødslet med naturgjødsel men også med noe kunstgjødsel. Potet ble også dyrket i disse arealene, uten at vi har fått noen nærmere angivelse om akkurat hvor. Sør-Nautøya ble fraflyttet i 1959. Resten av området i Holandsosen ble benyttet som felles utmarksbeite, både på Viksås- og Holandssida.

Husdyra som beitet i utmarka var storfe og hest, men også sau som i tillegg beitet på øyene på nordsida av Holandsosen. Det presiseres at den tidligere felles utmarka ikke følger dagens grense for naturreservatet, men hadde et større arealsomfang, spesielt mot øst og vest. Totalt for Viksås- og Holandssida kunne det være snakk om rundt 10 hester av ulike raser og et betydelig antall kyr og ungdyr, hovedsakelig av den lokale rasen Nordlandsfé, som i dag inngår i rasen Sidet Trønder og Nordlandsfé. I tillegg beitet et ukjent antall sau i dette området, i alle fall på Viksåssida. Beitetrykket var nok betydelig da dyrene ble satt på tidlig på våren og beitet der til langt ut på høsten. Det meste ble gnegd ned slik at landskapet var helt åpent med et svært lavt feltsjikt og ingen busker eller trær.

3.4 Dagens arealbruk

I 2007, samme år som gjeldende skjøtelsesplan for Holandsosen ble utarbeidet, fikk Bioforsk Nord, Tjøtta (nå NIBIO, Tjøtta) i oppdrag fra Vega beitelag om å gjennomføre selve prosessen med å få oversikt over potensielt beitebehov, kostnader med gjerding og få på plass avtaler med grunneierne for å gjenoppta skjøtsel i naturreservatet. Samtlige 57 grunneiere gav til slutt sin aksept for gjerding og beiting i reservatet i løpet av siste halvdel av 2008 og gjerdet ble ferdig satt opp på vårsiden i 2009. De første beitedyrene (ser bort fra hjortedyr) satt sine føtter innenfor det nyetablerte samarbeidet samme år som gjerdet ble satt opp, nærmere 30 år siden området ble midlertidig vernet.

Fra 2009 til i dag har dyretallet og sammensetninga av beitedyr endret seg mye. Skjøtelsesplanen fra 2007 pekte på behov for samarbeide med et betydelig antall storfe, men med forbehold om at dyretallet sannsynligvis måtte justeres underveis. Erfaringene fra beitebrukerne ette tre år med 15-25 kviger tilsa at Holandsosen var lite egnet som beiteområde for storfe. Det var rett og slett ikke nok grasrik mark. Fra 2012 til og med 14 var det to kviger i Holandsosen, mens de siste tre beisesesongene har det kun vært sau.

Tabell 1. Oversikt over dyreantall og sammensetning i Holandsosen fra 2009 til og med 2017.

År	Antall sau (søyer) ^a	Antall storfe (kviger) ^b
2009	75	15
2010	46	22
2011	65	25
2012	77	2
2013	60	2
2014	37	2
2015	53	0
2016	73	0
2017	60	0

3.5 Driftsbeskrivelse

Dato for utarbeiding av driftsbeskrivelse: 03.01.2018 (dialog med Odd Ivar Færseth)
Beskriv dagens beite (ev. tegn inn på kart): Beiteområdet i Holandsosen har tilnærmet lik samme avgrensning som naturreservatet. Landarealet dekker ca 1700 dekar. Det er satt opp i underkant av sju kilometer med nettingsgjerde. De første par årene etter nyetableringa av beiteområdet beitet det både storfe og sau på halvårsbasis. Storfe ble etter hvert tatt ut fra området som følge av manglende beitegrunnlag.
Hvor mange dyr beiter på de ulike beiteområdene: I 2017 beitet 60 mordyr med lam (1,7 i gjennomsnitt) av norsk kvitsau (NKS) i Holandsosen naturreservat. Dyrene ble satt ut puljevis fra 10. mai til 25. mai og ble sanket inn i slutten av september. Antallet beitedyr har vært relativt stabilt de siste årene.
Beskriv nåværende opplegg for sviing: Det har blitt laget egen sviplan for Holandsosen som følges ved at det årlig svis av et felt med kystlynghei (Kvalvik m.fl. 2012).
Andre skjøtselstiltak enn beiting og sviing: Hogst og uttak av buskfuru i nordøstlige del av beiteområde.
Er det noe med dagens skjøtsel (antall dyr, kvalitet på beiteområdene) en mener bør endres? Slik beitegrunnlaget er per i dag var det riktig å ta ut storfe. Lokaliteten er primært en kystlyngheilokalitet. Dagens beitebruker har planer om å blande inn Dorper-rase i NKS bl.a. for å fremme beitepreferanse på lauvkratt og lyngarter. Det ansees som viktig å fortsette med sviing for å bedre beitegrunnlaget. Antall beitedyr virker fornuftig på tross av noe variasjon mellom år i beitekvalitet (tørke, temperatur).
Må skjøtselen tilpasses spesielle verdier i området (sjeldne arter, problemarter, kulturminner, vern etc.)? Kalkrik flora med orkideer og andre urter som sauene liker å beite på. Kan være fordelaktig å ha enkelte beitefrie år med jevne mellomrom for å gi en del sårbare arter bedre sjanser til å formere seg.
Beskriv rutiner for tilsyn og sanking: Normale rutiner for tilsyn og sanking. Tilsyn utføres en gang i uka og sankinga skjer på høsten på den nordvestlige delen av beiteområde (ved innfallsporten ikke langt fra hotellet).
Beskriv tilgang til ly på beite: Sauene finner skygger og ly enten i det kupperte terrenget eller under trær eller krattskog som finnes spredt i reservatet, men spesielt i den sørøstlige delen øst for Osene.
Beskriv rutiner for eventuell nødfôring og plassering av fôr plass: Lite relevant i dagens situasjon der dyrene beiter mellom mai og september og har tilgang på grønt gress/urter i beitesesongen.
Beskriv vanntilgang til dyra på beite: Det er rikelig tilgang på vann i Holandsosen naturreservat.
Relevante tillatelser fra Mattilsynet (for eksempel <u>dispensasjon til «utegang uten tjenlig oppholdsrom»</u>): Ikke aktuelt siden dyrene ikke går ute hele året.
Spesielle ønsker eller mål for de neste 3-5 år som det skal tas hensyn til? Nei, ingen spesielle.
Andre kommentarer:

4 Skjøtsel av Holandsosen – beskrivelse av planlagte tiltak

4.1 Mål for skjøtsel i Holandsosen

SKJØTSELSPLAN			
Dato utarbeiding av skjøtelsesplan: 03.01.2018			
Dato befarings: 26.09.2017			
Dato samtale med grunneier/bruker: 03.01.2018			
Utformet av: Thomas Holm Carlsen & Annette Bär		Firma: NIBIO, Tjøtta	
UTM sone: 33 W	Nord: 7290319	Øst: 357161	Gnr./Bnr.: 30/1,2,4,5,12,21,27,28 33/1 34/1,3,4,5,35
Areal (nåværende): Ca 1700 daa		Areal (etter evt. restaurering):	
Del av verneområde: Ja		Hvilket vern: Naturreservat	
Finnes det særskilte skjøtselshensyn i området, hvilke: Holandsosen er vernet med bakgrunn i de rike forekomstene av våtmarksfugler. Skjøtsel i Holandsosen må ta hensyn til dette forholdet. I tillegg er det registrert flere sjeldne orkidearter som er sårbare i forhold til hardt beitetrykk.			
MÅL			
Hovedmål for lokaliteten: <ul style="list-style-type: none">- Opprettholde god hevd av kystlyngheia gjennom lyngsviing og beiting med sau, fortrinnsvis gammelnorsk sau (GNS). Optimalt med helårsbeite (hvis GNS).- Holde landskapet åpent uten gjengroing med lauvtrær eller innslag av fremmede arter			
Konkrete delmål: <ul style="list-style-type: none">- Fortsette med beiting på sommerhalvåret med min. nåværende antall dyr.- Forbedre beitekapasiteten og skape et mosaikk av røsslyng i forskjellige aldersstadier med lyngsviing (følge sviplan fra 2012)			

Ev. spesifikke mål for delområde(r):

- I nordøst i det gamle buskfurufeltet må frøspirene og det nye oppslaget tas hånd om. Det anbefales å fjerne ungfuruene så snart som mulig før de får muligheten til å vokse seg store.
- I området øst for Osene bør bjørkeskogen/krattet tynnes betydelig. Tynningsgraden bør være 60-80% for å gjenåpne dette delområdet
- Sviplanen har definert konkrete delområder med sviflater (jfr Kvalvik m.fl. 2012 og figur 3)

Tilstandsmål arter:

- Røsslyng i forskjellige aldersstadier.
- Vegamaure (VU) skal forekomme i livskraftige bestander i den mest åpne delen av kystlyngheia

Mål for bekjempelse av problemarter/gjengroing:

- Buskfuru og sitkagran skal ikke forekomme innenfor reservatgrensa
 - o Oppslaget av buskfuruspredninga fra frøspirer fjernes snarest (se figur 3). Utføres enklest enten ved å dra opp plantene eller å benytte ryddesag med sagblad.
 - o De spredte forekomstene av sitkagran og buskfuru rundt om i reservatet hugges ned og fjernes
- Der bjørkekrattet er tett bør det tynnes kraftig. Nye skudd fra stammene vil bli spist av beitedyrene så lenge beitetrykket opprettholdes.
- Forekomst av krypende einer reduseres gjennom brenning. Døde greiner må evt tas manuelt med grensaks og brennes.

4.2 Planlagte skjøtselstiltak i Holandsosen

4.2.1 Beiterelaterte tiltak

Beskrivelse av planlagte skjøtselstiltak, beiting:

- Beiting med norsk kvitsau (NKS) i tidsrommet mai til slutten av september, gjerne lengre hvis mulig. Det optimale antallet dyr ifølge beitebruker er rundt 60 søyer pluss lam (2017: ca 160 dyr totalt). Dyretallet har vært stabilt de siste årene.
- På sikt når utviklinga på sviflatene og tynning av bjørkekrattskog har blitt utført bør det vurderes å øke beitetrykket noe. Optimalt er det å få inn utegangersau på helårsbasis med rasen gammelnorsk sau (GNS) eller tilsvarende. Dette for å få en høyere beiteaktivitet i selve kystlyngheilokaliteten.

KOSTNADSOVERSIKT	Prioritering (år)	Antall daa og kostnad per daa	Kontroll (år)
Tiltak beiting med totalareal:		Derav beite i kystlynghei/ tilskudd antall søyer	
Holandsosen (1700 daa)	årlig	ca 720 daa* = 60 søyer (gitt optimale beiteforhold) * maks. 1 søye/12 daa; 200,-/søye (i henhold til UN-tilskuddsordning)	

Utstyrskrav knyttet til beiting og tilrettelegging for beiting:

4.2.2 Planer for sviing

Beskrivelse av planlagte skjøtselstiltak med sviing:			
<p>I henhold til gjeldende sviplan (Kvalvik m.fl. 2012) for Holandsosen ble ni områder av varierende størrelse vurdert som svibare. Disse ble vurdert på en skala fra lav, middels, til høy prioritet. Fem av disse områder fikk høy prioritet. Etter at to av de fem områdene ble slått sammen til et område, ble fire områder (heretter kalt delområde) valgt ut og beskrevet nærmere for å forenkle planleggingen av sviing i disse områdene. Avhengig av delområdenes størrelse ble de delt inn i varierende antall sviflater. Størrelsen på hver enkelt sviflate varierer mellom 10 og 20 dekar. Fra planen tredje i kraft fram til 2017 har 4-5 sviflater blitt brent, en flate per år. Vegetasjonsgrunnlag, gjengroingstilstand, samt hvordan og når sviflatene anbefales svidd er beskrevet nærmere for hvert delområde.</p>			
KOSTNADSOVERSIKT	Prioritering (år)	Antall daa og kostnad per daa	Kontroll (år)
Tiltak: Sviing	Hvert år 2012-2022 (alt. annet hvert år)	En sviflate (mellom 10 og 20 dekar) per år * 1000 kr /daa (i henhold til UN-tilskuddsordningen)	
Utstyrbehov knyttet til sviing: Brannvifter, gassbrenner			

4.3 Oppfølging av skjøtelsesplanen

OPPFØLGING
Skjøtelsesplanen skal evalueres innen 5 år: Ja
Behov for registrering av spesifikke naturtyper og/eller artsgrupper: Tilstand av røsslyngen. Behov for å overvåke fuglelivet spesielt vadere, ender og andre arter knyttet til våtmarksområdene. Overvåking av svieffektene på vegamaure
Nylig gjennomførte eller påbegynte tiltak som er finansiert: Inngjerding av beiteområdet, fjerning av buskfuru i nordøst og lyngsviing f.o.m. 2012 t.o.m. 2017.
ANSVAR
Person(-er) som har ansvar for iverksettelse av skjøtelsesplanen: Jannike Wika (Vega verneområdestyre/Fylkesmannen i Nordland), Odd Ivar Færseth (beitebruker). Når det gjelder sviing i reservatet så skal dette koordineres av Vega verneområdestyre ved Jannike Wika.

5 Detaljert beskrivelse av naturtypene på lokaliteten

5.1 Holandsosen, kystlynghei

SØKBARE EGENSKAPER (for Naturbase)					
Navn på lokaliteten: Holandsosen, kystlynghei		Kommune: Vega		Områdenr.: 181510300	
ID i naturbase:		Registrert i felt av: T.H. Carlsen		Dato: 26.09.2017	
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige): Carlsen m.fl. 2007. Skjøtselsplan for Holandsosen. Bioforsk rapport vol 2 nr 96. Kvalvik m.fl. 2012. Sviplan for Holandsosen. Bioforsk Rapport vol. 7 nr. 185				Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:	
Hovednaturtype (% andel fordeling): D07, Kystlynghei - 80 %			Grunntyper etter NiN, M1:5000 (% andel fordeling): D0707, Kalkfattig kysthei – 20 % D0709, Intermediær kysthei – 10 % D0711, Kalkrik kysthei – 50 %		
Tilleggsnaturtyper/mosaikk (% andel fordeling): Åpen, grunnlendt mark (NiN: T2) – 20 %					
Verdi (A, B, C): A			Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.): bilder		
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11): --					
Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):	
< 20 m	x	God	x	Slått	
20-50 m		Svak		Beite	x
50-100		Ingen		Pløying	
>100 m		Gjengrodd		Gjødsling	
		Dårlig		Lauving	
				Torvtekt	
				Brenning	x
				Park/hagestell	
Vegetasjonstyper: H1, H2,					

OMRÅDEBESKRIVELSE (For naturbase og som grunnlag for skjøtelsesplanen)

Innledning:

Naturreservatet ble opprettet ved kongelig resolusjon den 21. desember 2000, etter å ha vært midlertidig vernet siden 11. juni 1980. Formålet med vernet er å bevare et viktig våtmarksområde med naturlig tilhørende vegetasjon og dyreliv. Det er spesielt viktig å verne om områdets sentrale betydning for våtmarksfugl til alle årstider. Fylkesmannen i Nordland er forvaltningsmyndighet for naturreservatet.

Holandsosen har blitt befart i ulike sammenhenger og prosjekter, bl.a. i 2006 i forbindelse med skjøtelsesplanlegging (Carlsen m.fl. 2007), i 2009, 2011 og 2012 i forbindelse med overvåking og reanalyser av svifelt, i 2010 i forbindelse med utprøving av overvåkningsmetodikk for verneområder (Carlsen m.fl. 2011), i 2012 i forbindelse med sviplan for Holandsosen (Kvalvik m.fl. 2012), samt den 29. september 2017 i forbindelse med utarbeiding av revidert skjøtelsesplan for Holandsosen.

Beliggenhet og naturgrunnlag:

Holandsosen naturreservat ligger på nordsida av hovedøya Vega, mellom Viksåsen og Holand. Reservatet dekker et areal på 2502 dekar, hvorav ca. 1700 dekar er landareal. Hoveddelen av landarealet i Holandsosen består av tørr, kalkrik kystlynghei i mosaikk med åpen, småkupert, grunnlendt mark med kalkglimmerskifer og kalkspatmarmor som viktigste bergarter. I tillegg til kystlynghei har Holandsosen naturreservat rike og varierte våtmarksområder. I nord omfatter dette marine gruntvannsområder med småøyer, holmer og skjær, undervannsenger og tidevannsareal med mudder- og kvikkleirepartier. Sentralt og sør i reservatet snor kiler og forsenkninger seg innover reservatet og skaper rikmyrer, oser og innsjøer som blir oversvømt ved springflo. Høyeste punkt i Holandsosen er på 35 m o.h. men det aller meste av arealet ligger på mellom 0 og 22 m o.h. Reservatet er delt mellom nærmere 60 grunneiere gjennom gnr/bnr: 30/1,2,4,5,12,21,27,28, gnr/bnr: 33/1 og gnr/bnr: 34/1,3,4,5,35. Lokaliteten har midtpunktskoordinater UTM33 0357161Ø 7290319N.

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper:

Kystlyngheilokaliteten i Holandsosen er totalt ca. 776 dekar. Hovednaturtype er kystlynghei (D07) bestående av utformingene kalkfattig kysthei (20 %), intermediær kysthei (10%) og kalkrik kysthei (50%). Kystlyngheia utgjør ca 80 % av lokaliteten. Resterende 20 % består av åpen grunnlendt mark (NiN: T2-C7). Dominerende vegetasjonstype er H2b, tørr gras- og urterik hei, rikere utforming. I tillegg finnes fattigere lyngheityper representert med H1c, tørr lynghei, røsslyng-slåttestarr-torvullutforming og H1e, tørr lynghei, røsslyng-heigråmose-lavutforming. Flekker med rikmyr finnes i fuktige søkk og i enkelte fuktige engpartier dominerer frisk/fuktig, middels næringsrik eng (vegetasjonstype G12).

Artsmangfold:

De vanligste artene er krekling, røsslyng, krypende einer, smyle, blokkebær, rypebær, teiebær, geitsvingel, torvull og heigråmose. Røsslyngen er for det meste i degenereringsfasen og er grov og døende. I tillegg finnes en del busker og trær av bjørk. Kystlyngheia i Holandsosen er stedvis ekstremrik på karplanter. Indikatorarter for slike hot-spots er f.eks. reinrose, brudespore, gulsildre, rundskolm, blåstarr, loppestarr, hårstarr og hengeaks. I de nylig avsvidde kystlyngheiflatene opptrer tepperot, tyttebær, skogstjerne, skrubbær, engfrytle, ulike starrarter og tiriltunge som pionerarter. Vegamaure (VU, sårbar) vokser i store mengder i den tørre, rike og åpne kystlyngheia i Holandsosen og er også en karakteristisk pionerart i nysvidde felt. En annen interessant registrering som ble gjort under befarings i 2017 var den store ansamlingen av gresshoppearten, liten køllegresshoppe. Dette er første gang arten har blitt registrert i Nordland (ifølge www.artskart.no) selv om den sannsynligvis lever spredt nord til Finnmark. Arten er avhengig av tørre og åpne habitat og opphold seg da også i de ett til treårs gamle sviflatene i Holandsosen. I mere fuktige partier finnes bl.a. mjøduert, bekkeblom, blåtopp, bukkeblad, duskull, fjellfrøstjerne, fjærestarr, flaskestarr, hanekam, kvitlyng, myrhatt, myrsaulauk, pors, slåttestarr og gode kalkindiakoter som engmarihånd og den rødlistede nebbstarren (NT, nært trua).

Generelt er det mange fuglearter som er knyttet til Holandsosen. Dette gjelder først og fremst for våtmarksområdene i reservatet og i mindre grad den skrinne og tørre kystlyngheia.

Bruk, tilstand og påvirkning:

Tidligere beitet det både storfe, sau og hester i utmarka i Holandsosen. I 1980 ble området midlertidig fredet og all beiting og skjøtsel opphørte. Etter at reservatet fikk egen skjøtelsesplan i 2007 og ble gjerdet inn som et fellesbeite i 2009 har man igjen begynt å skjøtte landskapet i form av beiting med sau og hugging og tynning av bjørk, samt sviing av kystlynghei. Tilstanden på kystlyngheia i tidspunktet rundt reetableringa av fellesbeitet var dårlig. Kulturlandskapsverdiene var truet av et stadig tettere busksjikt med bjørk og et stadig tettere feltsjikt av krypende einer. Bare her og der var det noen oaser med orkideer og andre lyselskende og kalkkrevende karplanter. Våtmarkspartiene ble stadig mer dominerte av mjøduert og andre kraftigvoksende, nitrofile urter, gras og høgstauder.

De siste årene har det blitt lagt ned stor innsats med restaurering i form av rydding av både buskfuru, sitkagran og bjørk for å gjenåpne landskapet og tilrettelegge for sauebeiting over hele reservatet.

Fremmede arter:

Sitkagran og buskfuru finnes i lokaliteten, men svært spredt. Bør fjernes helt.

Kulturminner:

Nei

Skjøtsel og hensyn:

Beiting med sau bør fortsette med et dyreantall tilnærmet lik det som har vært de siste årene. I 2017 beitet det 60 søyer med til sammen ca 100 lam. Beitesesongen med norsk kvitsau (NKS) bør være fra mai til slutten av september, gjerne lengre hvis mulig. Sviing av lynghei bør videreføres i tråd med gjeldende sviplan med en til to flater (10-20 dekar per flate) per år. Det bør vurderes å innføre hvileår uten beiting med jevne mellomrom (kanskje hvert 5-7 år) for å gi vegetasjonen og karplantene bedre mulighet til å formere seg og sette frø. Et hvileår med brakklegging kan også være en fordel for enkelte fuglearter som tåler forstyrrelser mindre bra.

Del av helhetlig landskap:

Lokaliteten er en del av et naturreservat og ligger i Vegaøyan verdensarvområde som fikk sin status i 2004.

Verdibegrunnelse:

Kystlyngheilokaliteten får verdi A, svært viktig på bakgrunn av størrelse, artsmangfold av arter knyttet til tørr og kalkrik kystlynghei, forekomst av to rødlistede arter, vegamaure (VU, sårbar) og nebbstarr (NT, nært trua), god tilstand og at kystlyngheia skjøtes og holdes i hevd gjennom beiting med sau og lyngsviing.

Merknad:

Det bemerkes at alle skjøtselstiltak i Holandsosen må koordineres av Vega verneområdestyre.

5.2 Holandsosen, naturbeitemark

SØKBARE EGENSKAPER (for Naturbase)					
Navn på lokaliteten: Holandsosen, naturbeitemark		Kommune: Vega		Områdenr.: 181510301	
ID i naturbase:		Registrert i felt av: T. H. Carlsen		Dato: 26.09.2017	
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige): Carlsen m.fl. 2007. Skjøtselsplan for Holandsosen. Bioforsk rapport vol 2 nr 96. Kvalvik m.fl. 2012. Sviplan for Holandsosen. Bioforsk Rapport vol. 7 nr. 185				Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:	
Hovednaturtype (% andel fordeling): D04, Naturbeitemark - 80 % Tilleggsnaturtyper/mosaikk (% andel fordeling): D07, Kystlynghei – 10 % A05, Rikmyr – 10 %			Grunntyper etter NiN, M1:5000 (% andel fordeling): D0415, svak lågurtbeiteeng – 60 % D0419, lågurtbeitefukteng – 20 % D0711, Kalkrik kysthei – 10 % A0505, åpen intermediær og rikmyr i lavlandet – 10 %		
Verdi (A, B, C): B			Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.): bilder		
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11): --					
Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):	
< 20 m	x	God	x	Slått	Vegetasjonstyper: G4, G3, G12, H2, M3
20-50 m		Svak		Beite	
50-101		Ingen		Pløying	
>100 m		Gjengrodd		Gjødsling	
		Dårlig		Lauving	
				Torvtekt	
				Brenning	
				Park/ hagestell	

OMRÅDEBESKRIVELSE (For naturbase og som grunnlag for skjøtelsesplanen)

Innledning:

Naturreservatet ble opprettet ved kongelig resolusjon den 21. desember 2000, etter å ha vært midlertidig vernet siden 11. juni 1980. Formålet med vernet er å bevare et viktig våtmarksområde med naturlig tilhørende vegetasjon og dyreliv. Det er spesielt viktig å verne om områdets sentrale betydning for våtmarksfugl til alle årstider. Fylkesmannen i Nordland er forvaltningsmyndighet for naturreservatet.

Holandsosen har blitt befart i ulike sammenhenger og prosjekter, bl.a. i 2006 i forbindelse med skjøtelsesplanlegging (Carlsen m.fl. 2007), i 2009, 2011 og 2012 i forbindelse med overvåking og reanalyser av svifelt, i 2010 i forbindelse med utprøving av overvåkningsmetodikk for verneområder (Carlsen m.fl. 2011), i 2012 i forbindelse med sviplan for Holandsosen (Kvalvik m.fl. 2012), samt den 29. september 2017 i forbindelse med utarbeiding av revidert skjøtelsesplan for Holandsosen.

Beliggenhet og naturgrunnlag:

Holandsosen naturreservat ligger på nordsida av hovedøya Vega, mellom Viksåsen og Holand. Reservatet dekker et areal på 2502 dekar, hvorav ca. 1700 dekar er landareal. Hoveddelen av landarealet i Holandsosen består av tørr, kalkrik kystlynghei i mosaikk med åpen, småkupert, grunnlendt mark med kalkglimmerskifer og kalkspatmarmor som viktigste bergarter. I tillegg til kystlynghei har Holandsosen naturreservat rike og varierte våtmarksområder. I nord omfatter dette marine gruntvannsområder med småøyer, holmer og skjær, undervannsenger og tidevannsareal med mudder- og kvikkleirepartier. Sentralt og sør i reservatet snor kiler og forsenkninger seg innover reservatet og skaper rikmyrer, oser og innsjøer oversvømmes ved springflo. Høyeste punkt i Holandsosen er på 35 m o.h. men det aller meste av arealet ligger på mellom 0 og 22 m o.h. Reservatet er delt mellom nærmere 60 grunneiere gjennom gnr/bnr: 30/1,2,4,5,12,21,27,28, gnr/bnr: 33/1 og gnr/bnr: 34/1,3,4,5,35. Lokaliteten har midtpunktskoordinater UTM33 0357161Ø 7290319N.

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper:

Naturbeitemarkslokaliteten i Holandsosen er på totalt ca 116 dekar. Hovednaturtypen er naturbeitemark (D04) bestående av utformingene svak lågurtbeiteeng (60 %) og lågurtbeitefukteng (20 %). I tillegg finnes rikmyrsdrag (A05) av utformingen åpen intermedier og rikmyr i lavlandet (10 %), samt en liten andel (10 %) av kalkrik kystlynghei (Do7). Vegetasjonstypene i selve naturbeitemarka veksler mellom G4 (frisk fattigeng), G3 (sølvbunkeeng) og G12 (våt/fuktig middels næringsrik eng) der G4 dominerer klart. Rikmyra er representert med vegetasjonstypen M3 (ekstremrik fastmattemyr) og kystlyngheia med H2b (tørr gras- og urterik hei, rikere utforming).

Artsmangfold:

Naturbeitemarksarealene er tilsynelatende relativt artsfattige. Nedbeitingsgraden var såpass høy i 2017 med et feltsjikt på 2-3 cm slik at det vanskeliggjorde artsbestemmelsen av arter knyttet til engarealene. Noen dominerende arter som engkvein, gulaks og sølvbunke ble registrert. I fuktigere parti vokser også stolpestarr. I utkanten mot utmarksarealene vokser det tuer med krekling og/eller einer. Lokaliteten har stort potensiale for beitemarksopp og flere halvspiste/opptråkkede eksemplarer ble registrert, bl.a. skarlagenvokssopp. Av urter var det kun en art som enkelt lot seg artsbestemme, veitistel. En art som ofte fortrinn i beitemarker fordi den blir stående urørt av beitedyra. I rikmyrene finnes bestander av nebbstarr (NT, nært trua) og en og annen engmarihånd, ellers finnes vanlige kalkindikatorer som fjellfrøstjerne, dvergjamne, myrfiol, hårstarr, særbustarr og gulsildre.

Bruk, tilstand og påvirkning:

Engarealene på gårdene Sør-Nautøy og på Strauman ble tidligere benyttet som slåttemark. Slåttemarka ble hovedsakelig gjødslet med husdyrgjødsel men også med noe kunstgjødsel enkelte år. Det ble også dyrket potet og litt grønnsaker på innmarka. Siste fastboende på Sør-Gården flyttet ut i 1959. Engarealene har stått så å si brakk siden 1960-tallet til 2009, da det ble gjeninnført skjøtsel og beiting i Holandsosen. Til tross for 50 år uten bruk så fremstår arealene som lite gjengrodde. Lauvkrauet har ikke fått fotfeste og sølvbunkeuer er i dag nesten fraværende. Beitetrykket i lokaliteten er per 2017 svært høyt. Dette skyldes nok kvitsauens preferanser for grasdominerte arealer. Sør-Gården og Strauman, samt noen små parti med rødsvingeldominert strandeng er de eneste grasrike arealene i Holandsosen og blir derfor ekstra belastet.

Fremmede arter:

Sitkagran og buskfuru finnes i lokaliteten, men svært spredt. Bør fjernes helt.

Kulturminner:

Tufter etter hus, fjøs og bygninger på Sør-Nautøy og på Straumen.

Skjøtsel og hensyn:

Beiting med sau bør fortsette med et dyreantall tilnærmet lik det som har vært de siste årene. I 2017 beitet det 60 søyer med til sammen ca 100 lam. Beitesesongen med norsk kvitsau (NKS) bør være fra mai til slutten av september, gjerne lengre hvis mulig. Det anbefales å fortsette forbedringen av beitegrunnlaget i utmarksdelen av Holandsosen for å kunne redusere beitetrykket noe på de grasdominerte partiene på de gamle innmarksarealene på Sør-Nautøya og på Strauman. Veitistel kan bli et stort problem for beitekvaliteten på sikt. Det anbefales å fjerne veitistel manuelt før blomstring for å begrense spredning av arten. Det bør vurderes å innføre hvileår uten beiting med jevne mellomrom (kanskje hvert 5-7 år) for å gi vegetasjonen og karplantene bedre mulighet til å formere seg og sette frø. Et hvileår med brakklegging kan også være en fordel for enkelte fuglearter som tåler forstyrrelser mindre bra.

Del av helhetlig landskap:

Lokaliteten er en del av et naturreservat og ligger i Vegaøyan verdensarvområde som fikk sin status i 2004.

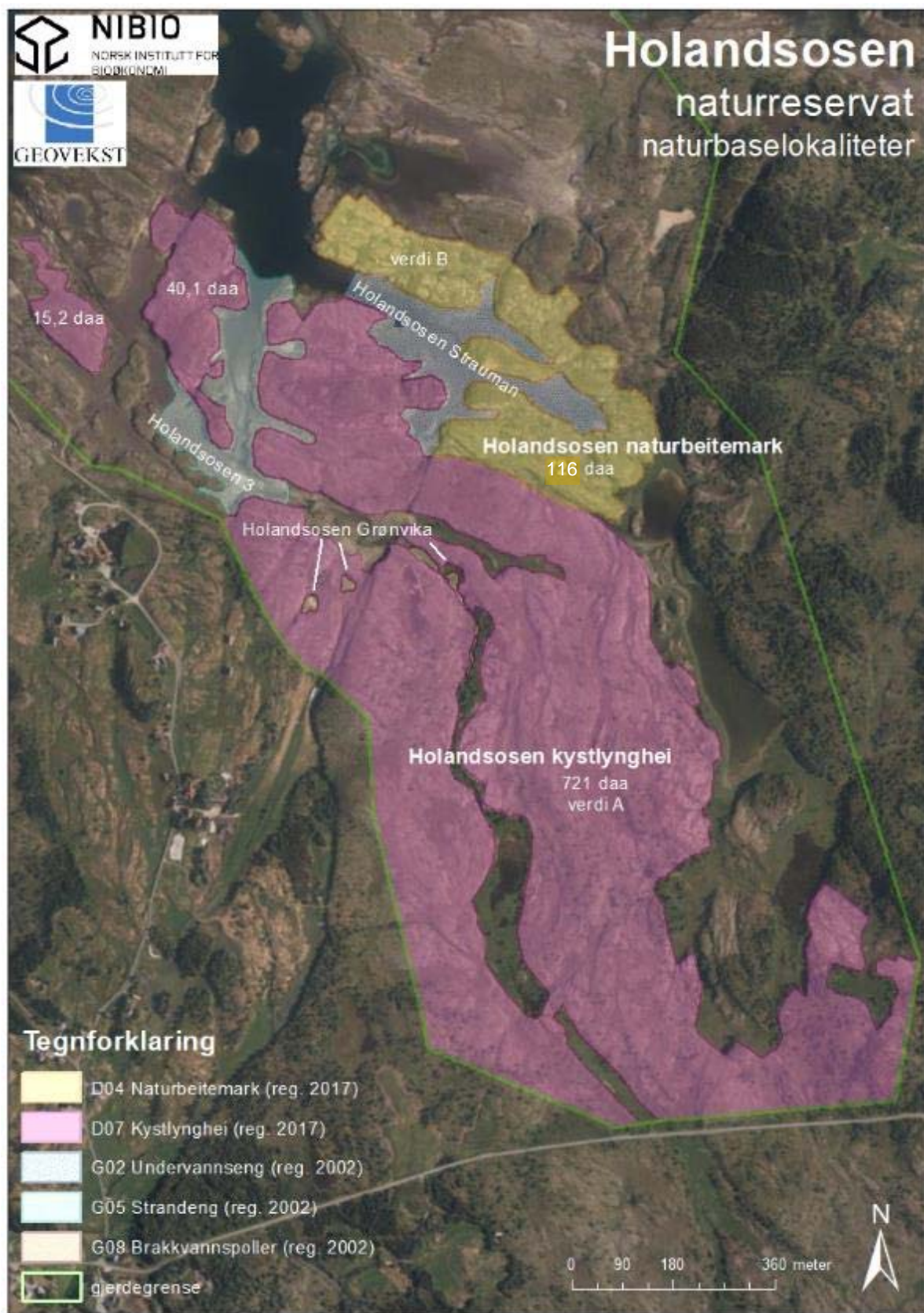
Verdibegrunnelse:

Naturbeitemarka får verdi B, viktig på bakgrunn av størrelse, forekomst av en rødlisteart, nebbstarr (NT, nært trua), god tilstand og at engpartiene skjøtes og holdes i hevd gjennom beiting med sau. Fremmedartene sitkagran og buskfuru finnes i lokaliteten men i svært liten grad. Med unntak av veitistel, som potensielt kan forringe beitekvaliteten i engarealene, finnes det ingen problemarter her. Et høyt beitetrykk fører til utfordringer med artsbestemmelser. En supplerende undersøkelse på karplante- og beitemarksoppmangfoldet i lokaliteten i et hvileår kan gi grunnlag for en høyere verdi på sikt.

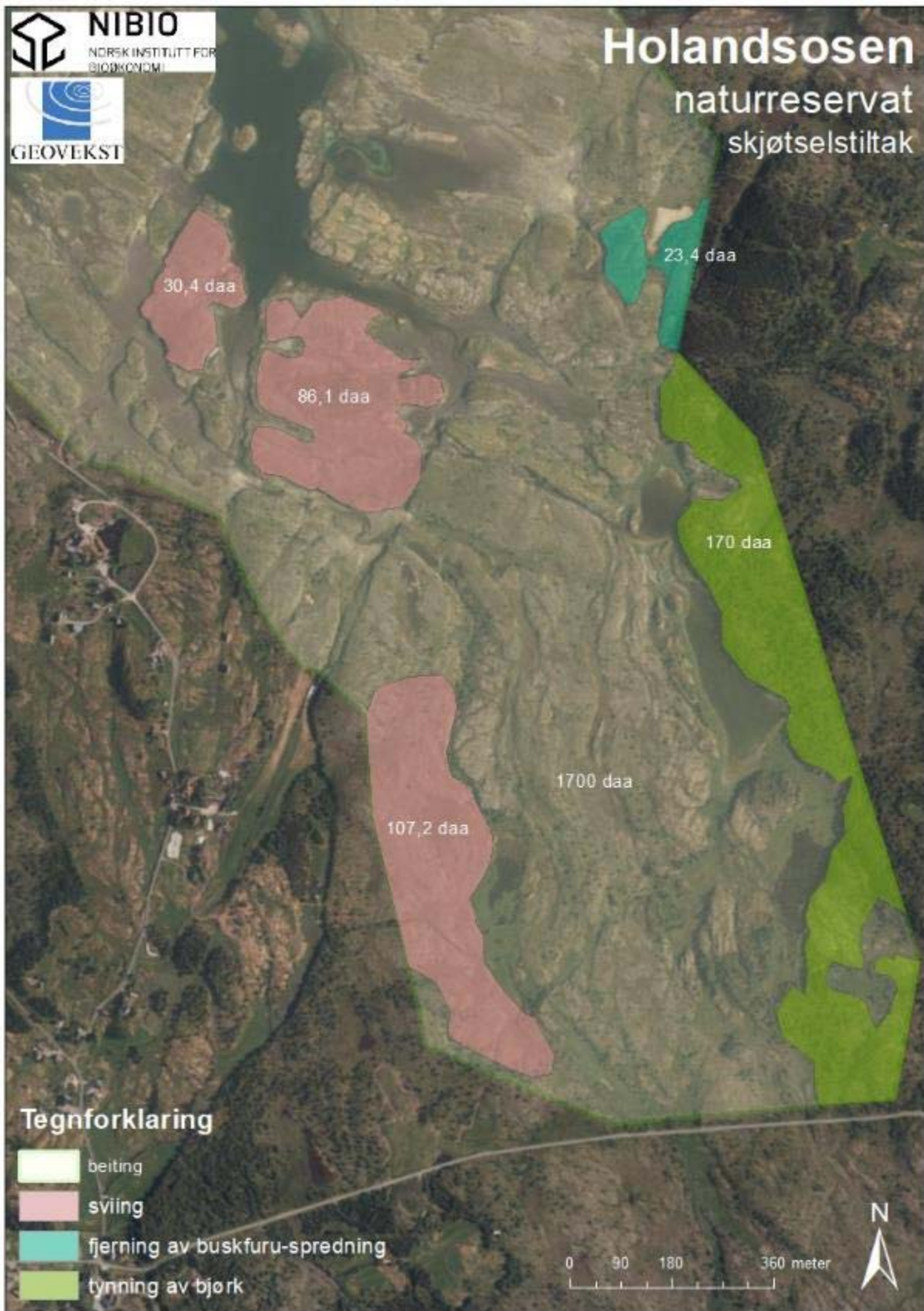
Merknad:

Det bemerkes at alle skjøtselstiltak i Holandsosen må koordineres av Vega verneområdestyre.

6 Ortofoto/kart

Figur 2. Avgrensning av naturbaselokaliteter i Holandsosen. Ved siden av naturtypeavgrensning er arealstørrelse og verdi vist på kartet.

Figur 3. Restaurerings- og skjøtselstiltak for Holandsosen er vist sammen med arealstørrelse for de ulike foreslåtte tiltakene.

7 Bilder

Bilde 1. De sentrale delene av Holandsosen består av tørr kystlynghei i mindre god hevd. Røsslyngen er gammel, einer dominerer og bjørka er i frammarsj.

Foto: T. H. Carlsen

Bilde 2. Røsslyngspire fra et nylig avsvidd (2 år) kystlyngheiområde.

Foto: T. H. Carlsen

Bilde 3. Buskfuru vokser opp igjen fra frø i feltet nordøst i Holandsosen som tidligere var dekket av storvokst buskfuru. Viktig at oppkommet blir fjernet før buskene blir kraftige igjen.

Foto: T. H. Carlsen

Bilde 4. Den gamle innmarka (slåttemark) på Sør-Nautøy var i 2017 helt nedbeitet av sau. Utfordrende å artsbestemme karplantene og beitemarksoppene som finnes her.

Foto: T. H. Carlsen

Kilder

- Carlsen, T. H., Hatten, L. & Sickel, H. 2007. Skjøtselsplan for Holandsosen i Vegaøyenverdensarvrområde, Vega kommune, Nordland. Bioforsk rapport vol. 2 nr. 96
- Carlsen T. H., Aune S. & Bär A. 2011. Oppfølging av verneområder. Utprøving av overvåkningsmetodikk. Bioforsk Rapport vol. 6 nr. 20
- Henriksen S. & Hilmo O. (red) 2015. Norsk rødliste for arter 2015. Artsdatabanken, Norge.
- Kvalvik M.S, Carlsen T. H. & Bär A. 2012. Sviplan for Holandsosen – plan for lyngsviing i Holandsosen naturreservat, Vega kommune. Bioforsk rapport vol 7, nr 185.

Mer informasjon

For mer utfyllende om skjøtsel, restaurering og hevd, se: **Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker** som finnes på DNs hjemmesider:

<http://www.dirnat.no/content/1916/>

Annen aktuell litteratur:

- Buer, H. 2011. Villsauboka. Selja Forlag, Florø.
- Haaland, S. 2002. Fem tusen år med flammer; det europeiske lyngheilandskapet. Vigmostad & Bjørke.
- Halvorsen, R., Bryn, A., Erikstad, L. & Lindgaard, A. 2015. Natur i Norge - NiN. Artsdatabanken, Trondheim (<http://www.artsdatabanken.no/nin>).
- Halvorsen, R., medarbeidere og samarbeidspartnere, 2015. NiN – typeinndeling og beskrivelsessystem for natursystemnivået. – Natur i Norge, Artikkel 3 (versjon 2.0.3): 1–509 (Artsdatabanken, Trondheim; <http://www.artsdatabanken.no>.)
- Kaland, P.E. & Vandvik, V. 1998. Kystlynghei. S. 50-60 i: Framstad, E. & Lid, I.B. (red.) Jordbrukets kulturlandskap, Universitetsforlaget, Oslo.
- Moen, A. 1998. Nasjonalatlas for Norge: Vegetasjon. Statens kartverk, Hønefoss.
- Nilsen, L.S. (red.) 2009. Naturen. Populærvitenskapelig tidsskrift. 2009-2: 66-128. Spesialnummer om kystlynghei i Norge.
- Norderhaug, A. & Johansen L. 2011. Kulturmark og boreal hei – I: Lindgaard, A. og Henriksen, S. (red.) 2011. Norsk rødliste for naturtyper 2011. Artsdatabanken, Trondheim.

Vedlegg

Vedlegg 1: Retningslinjer for lyngsviing utarbeidet av SNO

SNO-retningslinjer for lyngbrenning

Til: Ansatte i SNO og tjenesteytere

Fra: SNO-sentralt

Dato: Gjeldende fra 2011

Mange verneområder langs kysten innehar store areal med kystlynghei. Dette er en menneskeskapt naturtype som er avhengig av bruk for å bestå. Hvis bruken opphører, vil områdene gro til med busker og trær. Fremmede arter som bergfuru og/eller sitkagran har også blitt plantet mange steder, og er i dag i full spredning. Lyngbrenning er en rask og kostnadseffektiv måte å skjøtte kystlyngheia på. Målet er å få fram en mosaikk av vegetasjonsflater med røsslynghei i ulik alder. Da vil heia få størst variasjon og vil også få best forverdi. Lyngbrenning i kombinasjon med beiting er den beste måten å skjøtte lynghei på. Hvis det i lyngheia er stort oppslag av busker og trær bør dette ryddes før man brenner. Men man kan med fordel la noe stå igjen da treklynger kan brukes som skjul for dyra og beite. Antall år mellom lyngbrenninger kan variere (fra åtte år til over 20 år). Sjekk røsslyngtilstanden; gammel og grov lyng bør brennes, men vær klar over at regenereringa etter brann kan ta noen år og det er viktig å følge med på dette slik at ikke all røsslyng brennes før ny kommer tilbake. Det beste er å brenne FØR mosemattene får mulighet til å bli heldekkende. Husk fotodokumentasjon før, under og etter arbeidet.

Før brenning

- Skjøtselshjemmel gjennom verneforskrift eller NML § 47, og bestilling fra forvaltningsmyndighete skal foreligge
- Det er kommunen som er myndighet vedrørende åpen brenning. Åpen brenning er bare tillatt dersom kommunen har åpnet opp for dette gjennom "Forskrift om åpen brenning og brenning av avfall i småovner". Sjekk om kommunen har åpnet opp for dette. I motsatt fall må det søkes dispensasjon fra forbudet
- Stedlig politi skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning
- Brannvesenet skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning
- Naboer og grunneier skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning
- Ha en plan for hvordan brannen kan slukkes
- Planlegg godt hvor det skal brennes – en mosaikkstruktur mellom brente og ubrente flater er å foretrekke. Finnes det naturlige avslutningslinjer (som stier, myrkanter eller tjern) eller må det brennes branngater? Ei branngate bør ha en bredde på 5-6 m
- Brenn alltid mens jorda er fuktig eller det er tele i jorda (sein høst til tidlig vår fram til seinest 15. april)

- Ta hensyn til fugl. Brenningen bør skje før hekketiden. I de sørligste delene av kysten er ærfugl og grågås vanligvis i gang med hekking i mars måned, og brenning i slike områder bør derfor være avsluttet innen 15. mars
- Ta hensyn til fornminner og kulturminner

Under brenning

- Brenn bare under gunstige værforhold; laber bris er passe vindstyrke
- Vanligvis brenner man med vinden
- Ha godt med mannskap og slukkeutstyr (brannvifter, spader med lange skaft, snøskufler etc.)
- Brannen kan startes med en propanblåselampe. Det er en fordel å tenne på flere steder slik at det danner seg en brannfront
- Ved slukking; vær bak flammene og slukk brannen fra kilden. Slukk brannen på bakketoppen. Da mister flammene noe av kraften og er lettere å slukke
- Bruk arbeidsklær av bomull eller ull, kraftige støvler, lue og arbeidshansker

Etter brenning

- Gå aldri fra et område hvor det fortsatt kommer røyk. Forsikre deg om at brannen er godt slukket
- Ha beredskap ved behov for etterslukking
- Få inn på kart hvilke områder som er brent og når de er brent
- Stedlig politi skal alltid varsles etter at brenningen er avsluttet
- Brannvesenet skal alltid varsles etter at brenningen er avsluttet
- Naboer og grunneier skal alltid varsles og etter at brenningen er avsluttet

Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) ble opprettet 1. juli 2015 som en fusjon av Bioforsk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Norsk institutt for skog og landskap.

Bioøkonomi baserer seg på utnyttelse og forvaltning av biologiske ressurser fra jord og hav, fremfor en fossil økonomi som er basert på kull, olje og gass. NIBIO skal være nasjonalt ledende for utvikling av kunnskap om bioøkonomi.

Gjennom forskning og kunnskapsproduksjon skal instituttet bidra til matsikkerhet, bærekraftig ressursforvaltning, innovasjon og verdiskaping innenfor verdikjedene for mat, skog og andre biobaserte næringer. Instituttet skal levere forskning, forvaltningsstøtte og kunnskap til anvendelse i nasjonal beredskap, forvaltning, næringsliv og samfunnet for øvrig.

NIBIO er eid av Landbruks- og matdepartementet som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter og eget styre. Hovedkontoret er på Ås. Instituttet har flere regionale enheter og et avdelingskontor i Oslo.